

Shematski nacrt lijerice s otoka Mljeta.

recentno došljačke. U pisanim izvorima susrećemo ih u mljetskom pučanstvu od XVI. stoljeća unaprijed. Tako nam se u aktima mljetske kancelarije, 26. novembra 1562., spominje kao mljetski sudac neki Nikola Haidin,⁵⁾ a porodično ime Sršena sretamo po prvi puta 1659. godine, kad se u Liber mortuorum Župe u Babinu Polju spominje neki Iuan Sarzsern, koji je pokopan kod župne crkve sv. Vlaha.⁶⁾

⁵⁾ Vendite god. 1562. u spisima mljetske kancelarije. Dubrovački Arhiv.

⁶⁾ Liber mortuorum god. 1657.—1737. Župni Ured Babino Polje.

Prema usmenoj tradiciji lijerica nije na Mljetu stari instrumenat. Bit će da se udomila na otoku tek potkraj dubrovačke vladavine, te bi i u tome Gavazzi mogao imati pravo, kad tvrdi »da lira u nas na Jadranu nije iz velike davnine«.

Paralelizam obaju ovih muzičkih instrumenata, od kojih ovdje na Mljetu jedan pripada balkanskom, a drugi mediteranskom kulturnom krugu, jasno ukazuje na žilavost balkanskih kulturnih vrednota, kad su se one, iako rudimentarno kao gusle na Mljetu, mogle sve do danas sačuvati usred biološki tuđe sredine, i u samom Mediteranu.

Dr. Branimir Gušić

LUK ROŽANAC

B. Vodnik u svojoj »Povijesti hrvatske književnosti«, (Zagreb, 1913. str. 85) govoreći o trubadurskoj lirici talijanskoj u Dalmaciji izriče nagađanje, »da su do Dubrovnika dolazili pače i njemački ovakvi pjevači, t. zv. »spielmani«, jer su neki konvencionalni izražaji iz njihove ljubavne lirike, na pr. »frava« (nj. Frau, gospodja; ahd. frova, mhd. frouve) i »rožanec« (njem. Rosenkranz) nalaze već u najstarijoj dubrovačkoj erotici«.

U bilješki o ovoj svojoj tvrdnji Vodnik upućuje na »Stare pisce hrvatske« II, 177 i 413.

Na prvome od tih mjesta nalazimo poznatu iz školskih priručnika pjesan Šiška Menčetića s početnim versovima:

»Pjesance, kad budeš na skutu taj fravi,
ne moj da zabudeš; nje liepos pozdravi«.

Druga potvrda za tu riječ, koju navodi i

Rječnik Jugoslavenske Akademije III, 70 nalazi se u istoga pisca:

Goraše svital raju lišcu toj fravi (i 6. 240)¹⁾

Druga po Vodniku njemačka trubadurska riječ nalazi se u umiljatoj pjesanci Gjore Držića

»Lovac loveći, diklice,
s kragujcem drobne ptičice«

koja se također nalazi u školskim čitankama. Lovac, koji je u lovu ožednio, traži vodu, nađe mlade diklice, gdje beru ruže i viju krunice. Te djevojke

»imahu luke rožance
i s perjem zlatne strelice.«

Luci rožanci koji se ovdje spominju isto su što i rožani lukovi, to jest načinjeni od roga. Rožan luk spominje se u bugarskoj »Vojvoda Janko ustrijeli zmiju u vazduhu i tim Sekulu u srce pogodi«. U toj pjesmi ban Sekula ide boj biti s Turcima i, kad dođe na carev šator, pusti iz njedara zmiju krilaticu a car pusti sokola. Obje se životinje »zadjenu se u jageru vedra neba« i panu na šator vojvode Janka, koji s Ugričićima pije vino. Videći kako se zmija ovila sokolu oko krila, Janko

»u ruke ti ufati tvrda luka rožanoga«

i pita Ugričiće bi li strijelao zmiju ili sokola i t. d. Kako je došao Vodnik na to da od akuzativa pl. »rožance« načini nominativ rožanec (mjesto rožanac) sa značenjem Rosenkranz, ne znam; valjda je imao na umu poljsko »różaniec« i češko »růženec«, koje znači brojanice. No za ovo značenje »Rosenkranz« imadu u srpskohrvatskom samo riječi brojanice ili brojenice, krunica, očenaši, ruzar, patrice, čislo i najstarija od njih kralješi. Prema tome sve nagađanje o dolaznju njemačkih špilmana u Dubrovniku visi o riječi »frava«, koja dolazi svega dva puta u čitavoj jugoslavenskoj književnosti, i to kod jednog pisca. Međutim da su špilmani dolazili na Balkan poznato je otprije iz brojnih potvrda te riječi u srpskim spomenicima, koje se nalaze u Miklošićevu Lexicon palaeoslovenicum s. v. Шпильманъ str. 1135, pa je moguće da su se svraćali i u Dubrovnik najjače prometno i trgovačko mjesto na slovinskoj obali Jadrana.

U istoga Miklošića ima isto tako dosta primjera za rožana i rožanik (рожањъ и рожаникъ) koje se tumači prosto kao »τόξον, arcus« (i b. 802), iz čega se vidi da su takvi lukovi morali biti nekoč vrlo rašireni.

Među »Paštrovskim pripjevima uza zdravice« imade Karadžić pod brojem 135 ovaj pripjev starome svatu kad pije čašu:

¹⁾ Budmani u tome mjestu u RJA kaže: »Radi postanja ne može se pomisliti nego na njem. Frau, ali je to svakako vrlo čudnovato«.

Pustila se zlatna žica iz rožanstva
luga,
savila se starom svatu oko klobuka
ili

čast da ti je, stari svate, i crveno vino!

»Ovako se, kaže Karadžić, pripijeva i kumu, djeverima i svima ostalima...« (Srpske narodne pjesme I, 83. Državno izdanje Beograd, 1891).

Ono »Ili« jamačno znači da se mjesto versa »Savila se...« može kao drugi veras pjevati »čast da ti je...« Za tamne riječi »iz rožanstva luga« daje zapisivač u bilješci ispod crte ovo pobožno tumačenje t. j. (po kazivanju ljudi, među kojima se ovo pjeva) iz onoga luga, gdje se Hristos rodio, i znači iz mira, da bi svadba na miru prošla, kao što je vidjeno, da se i u drugijem pjesmama slutí i želi«.

Kakav bi to bio lug, gdje se Hrist rodio, za koji ne zna ni historija ni legenda, Karadžić ne govori ništa, isto kao ni Budmani, koji u Rječniku Jugoslavenske Akademije VI, 200 pod riječju l. »lug« (šuma, loza, rit) navodi ovaj primjer s tom pučkom glosom. Očito je da su dva versa nekoč glasila:

Pustila se zlatna žica iz rožanca luka,
savila se starom svatu oko klobuka,

i da je ta počašnica nastala u ono poblize neodredivo staro vrijeme, kad su se u Gornjem Primorju nosili klobuci i kao oružje upotrebljavali lukovi rožanci.

Postanak ovooga distiha možemo sebi lako predočiti: U kući gdje sjede svatovi za stolom, svi pod klobucima, visi na zidu ili leži na polici luk, kojega tetiva odapeta (da se luk ne kvari) dohvaća kuma po klobuku. U očima onoga svatovskog začinjaoca ili zbora djevojaka, koje pripijevaju sve svatove redom, ta tetiva pretvara se u zlatnu žicu, koja hoće da se savije kumu oko klobuka.

S. Trojanović u dobrom članku »Oružje«, Stanojevićeva Enciklopedija Srba, Hrvata i Slovenaca III, 272, zamjenjuje luk i strijelu i piše ne sasvim razumljivo: »Strijela se sastoji od drvenoga luka, a tehnički savršenija sa spojenom rožinom ili čak mjestimično i s kosti u luku kao potplatom«, a malo dalje (str. 273) kaže da je za luk uvijek uzimana tisovina, rožnih lukova on ne spominje.

U raspravi »Geschichtliches und Mythisches in der germanischen Heldensage« (Sitzungsberichte der preussischen Akademie, Berlin 1909, 1. Halbband, S. 923) Heusler govori o azijskim rožanim lukovima (Hornbögen) hunskim, no takvi lukovi bili su odavna poznati na Balkanu. Homer u Ilijadi IV, 105 spominje luk od rogova divokoze, dug 16 pedi. U srednjem vijeku bili su rožani lukovi toliko u običaju da je riječ »cornu« u latinskim spomenicima bila sinonim za »arcus« (vidi Demmin, Kriegswaf-

fen in ihren geschichtlichen Entwicklungen, str. 880. VI. Aufl. Leipzig, 1893).

Iz onih triju primjera, Držićeva, bugarštice i počasnice vidimo, da su se lukovi gradili i kod nas od rogova, i ako ne znamo, od kojih su sve životinja na Balkanu uzimali rogove za luk. Marulić u Juditi (Stari pisci

hrvatski 1, 11. u Zagrebu, 1869) spominje bivolje lukove u rukama Nabukodonosorovih pješaka, a Kavanjin (Bogatstvo i uboštvo 481 b. Zagreb, 1861) spominje u ruci jednog anđela luk načinjen od slonova zuba (»elefantji luk«).

Ante Šimčić

PUBLIKACIJE

Milan Prelog, *Pout' Slovanů do Moskvy roku 1867*. Prevela Milada Paulova (Prace Slovanské Ústavu v Praze, svazek V. V Praze, 1931. XVI. 183.

Pisac ove monografije bio je kod nas u neku ruku specijalista istorije slovenskog preporeda, slovenske uzajamnosti i međusobnih odnosa slovenskih naroda. Polje ova rada je opširno, a neistražene ili slabo obrađene građe ima na pretek. Jedna od najinteresantnijih epizoda iz istorije slovenske uzajamnosti jeste upravo Moskovska etnografska izložba godine 1867 i putovanje na nju većeg broja slovenskih naučenjaka i javnih radnika. Tome je slovenskom »hadžiluku« ili »hodočašću« pokojni Prelog poklonio veliku pažnju i posljednju svoju publikaciju. On je pomno proučio doba i literaturu, pregledao onodobnu štampu i posebne publikacije te je izradio za sada najopsežniju studiju o tome zanimljivom događaju. Međutim je on fragmentarno objavio rezultate svojih istraživanja u domaćim našim časopisima (u »Volji«, »Letopisu Matice Srpske«, »Ruskom Arhivu« i kod nas u »Narodnoj Starini« X, 280), a cela radnja je izašla u kolekciji »Radova« Slovenskog instituta u Pragu, u lepom češkom prevodu, universitetske docentkinje gđjice Dr. Milade Paulove. Knjizi je priložena zanimljiva onodobna plaketa sa slikama svin učesnika slovenskog hodočašća; ali je šteta što nisu imena na slici dešifrirana. Na kraju knjige nalazimo zanimljive, ranije poznate spise iz Kr. Zemaljskog arhiva u Zagrebu, koji se tiču dopusta u Rusiju dvojice hrvatskih naučenjaka, profesora Petra Matkovića i ravnatelja Adolfa Vebera od kojih je prvi posle izmene misli između Hrvatske dvorske kancelarije u Beču i carskih Ministarstava unutrašnjih i vanjskih posala dobio dopust, te je uzeo učešća u putu u Rusiju (o čemu je onda referisao u »Radu Jugoslavenske Akademije« knjiga I.), a drugom bio je uskraćen dopust, pod izgovorom da bi to škodilo interesima poverenog mu zavoda (u stvari nije se htelo da u Rusiju putuje jedan vidjeni opozicionelni političar).

Prelogeva knjiga sadrži, u glavnom, prema izložbe, izmenu misli između slovenskih putnika, naročito Čeha i to osobito

obzirom na rusko-poljske odnose, onda opis samog puta, događaje u Petrogradu i Moskvi, povratak i posledice »hodočašća«, poimence za pojedine učesnike. Autor je iskoristio veliku građu i uložio mnogo truda da bi je prikazao sintetički i ubedljivo. U tome je njegova nesumnjiva zasluga. No ovdje treba spomenuti i to da je ruska građa delom ostala nepristupačna pokojnom autoru (ona, što se nalazi u Rusiji), delom nije iskorišćena (ona, koja bi se mogla naći u Pragu, pa i u Beogradu). Posle ovih općenitih napomena o knjizi pokojnog istoričara treba istaknuti momente koji se tiču Južnih Slovena i prema tome spadaju u okvir »Narodne Starine«. O učešću Južnih Slovena autor govori na više mesta, prema tome kako se razvija njegovo izlaganje. Na početku, kada se izlaže pripremanje »hodočašća« na etnografsku izložbu u Moskvi autor je u kratko spomenuo i raspoloženje stanovitih hrvatskih i srpskih krugova i ličnosti prema rusko-poljskom pitanju. Tu je ukratko navedeno da su Poljaci uživali veće simpatije kod Južnih Slovena i da su se poimence vladika Strossmayer, Dr. Mihajlo Polit i Svetozar Marković zalagali za Poljake. O Strossmayeru je izneto da je služio sv. misu za poljske emigrante u Parizu, kada se i sâm našao tamo donekle u položaju nevoljnog emigranta. Ali o svemu ovom, valjda zbog nedostatka građe, nije ništa podrobnije rečeno. Onda se govori o putnicima u Moskvu sa slovensko-guga. Iz Trojednice su išli od Hrvata profesor Matković, nekoliko novinara, industrijalac Feliks Laj (iz Osijeka), pravnik Mirko Bedeković, a od Srba poslanik Vukašinić, prota Uroš Milutinović, ota Nikola Begović, sveštenik Rafajlo Kukić i napokon najpoznatiji od svih putnika dr. Jovan Subotić, septemvir, i dr. Mihajlo Polit, relativno mladi sudski pristav u Zagrebu (koji je morao da da ostavku na državnu službu, jer mu nisu odobrili dopust). Nijedan značajniji Hrvat, kao što vidimo, nije uzeo učešća u »hodočašću«. Autor beleži još »neke beznačajne ličnosti«, koje su išle iz Hrvatske (str. 45), a isto tako neke »druge« osobe, koje su išle specijalno iz Srijema pored navedenih (str. 46 i sl.) Za žaljenje je